

Natalie Trušina

**Thomas Hylland Eriksen, Marek Jakoubek (eds.):
*Ethnic Groups and Boundaries Today: A Legacy
of Fifty Years***

London and New York: Routledge. 2019. 220 s.

ISBN 978-1-138-61765-0

V roce 1969 vydal norský antropolog Fredrik Barth se svými skandinávskými spolupracovníky publikaci *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference* (dále EGB), která zásadně změnila pohled na chápání etnicity a etnických skupin v západních sociálních vědách. Vliv této práce na antropologii, ale i další disciplíny je cítit i dnes, po již více než padesáti letech, kdy přečtení alespoň úvodu k této publikaci je považováno za povinnost pro studenty řady oborů a jméno Fredrika Bartha se již dlouho řadí mezi nejdůležitější autory antropologického a etnologického diskurzu 20. století. Práce, kterou představím v tomto textu, je s EGB přímo spojena. *Ethnic Groups and Boundaries Today: A Legacy of Fifty Years* (dále EGB@50), vydaná Thomasem Hyllandem Eriksenem a Markem Jakoubkem k padesátiletému výročí Barthova sborníku, je, jak je z názvu patrné, dílem na EGB přímo navazujícím. Autoři této práce kriticky zkoumají dopad EGB a osobnosti Fredrika Bartha na zkoumání etnických procesů. EGB@50 prezentuje jak kritiku, tak uznání přínosu F. Bartha a (občas) i dalších autorů původního díla z roku 1969, ukazuje, jak se s teorií etnicity zachází dnes, po více než půl století, a zkoumá, jakým vývojem Barthův teoretický model v posledních pěti dekáдах prošel.

Většina autorů představených v EGB@50 jsou v širším smyslu zástupci západní antropologie – Velké Británie, Skandinávie, USA. Výjimkou jsou do jisté míry Marek Jakoubek a Lenka Jakoubková Budilová, jejichž studium a akademická práce spadá do přechodného období pádu Sovětského svazu a otevření se české akademie západnímu světu a zde běžným teoriím. V tomto ohledu je ovšem asi nejzajímavější postavou Valerij Tishkov, který polovinu svého akademického života strávil v mezích sovětské teorie etnosu a polovinu zase v prostředí, které opustilo ideologii diktovanou politickým a ideologickým diskurzem a hledalo nové cesty. Taková směsice autorů nám dává možnost podívat se nejen na praktické a teoretické aspekty teorie etnicity a roli, kterou Fredrik Barth sehrál při stanovení moderní antropologie, ale také na perspektivy autorů z různých zemí a akademických tradic.

Úvod k EGB@50, jehož autory jsou editoři publikace **Thomas Hylland Eriksen** a **Marek Jakoubek**, se soustředí na pozici, jakou EGB a F. Barth zaujímají v historii antropologie, přičemž se na analytický model etnických hranic a skupin z r. 1969 dívají jednak jako na samostatnou teorii, ale také na to, jak byl tento model čtenáři přijat a v následujících

dekádách re/interpretován. Terčem jejich kritiky je na jedné straně stav nedotknutosti citace „Barth 1969“, na druhé straně ale také častá a zarážející neznalost toho, k čemu tato reference vlastně odkazuje. Podle Eriksena s Jakoubkem se citační floskule „Barth 1969“ stala povinnou součástí prakticky všech textů, které se etnicity dotýkají, aniž by se teoreticky hodila, či nikoli. Z „Barth 1969“ se tak stalo prázdné označující (*empty signifier*), pod kterým si každý představí, co zrovna potřebuje. Tuto myšlenku dále podrobněji rozebírá Jakoubek ve své samostatné kapitole. Velkou pozornost věnují autoři úvodu podrobnému představení EGB, jejích dílčích kapitol a jejích autorů. Je to také jeden z mála příkladů, kdy v EGB@50 vidíme i jména jiných autorů knihy z roku 1969 než jen Fredrika Bartha (se samozřejmou výjimkou rozhovoru s Gunnarem Hallandem, k tomu níže). Úvod ke sborníku z roku 2019 tak kombinuje přehled „originálu“, jeho stručnou kritiku a představení následujících kapitol.

První z přispěvatelů, **Anthony Cohen**, začíná svůj příspěvek „Barth, ethnicity and culture“ retrospektivou Barthova díla. Představuje čtenáři Barthovu badatelskou cestu a proměny jeho přístupu, zejména s ohledem na teorii a metodologii. **Michael Hatcher** se v kapitole „Homage to Fredrik Barth“ soustředí na své výzkumy náboženství včetně konfliktu v Severním Irsku a na vliv, jaký na ně měly pozdější Barthovy práce. Ukazuje přitom, jak důležitou roli v nich hraje Barthem upozaďovaný element „kulturního obsahu“ (*cultural stuff*). **Katherine Verdery** ve čtvrté kapitole nazvané „The dangerous shoals of Ethnic Groups and Boundaries: A Personal Account“ píše o svých zkušenostech výzkumu v Rumunsku, kde se zaměřovala na vztahy mezi Rumuny a německou menšinou, zejména s ohledem na okolnosti a dopad druhé světové války. Tematizuje vliv, jaký měla zkušenost seznámení se s prací Fredrika Bartha na její vlastní výzkum a na její přínos k antropologii obecně. K tomu přidává zkušenosti z konference v Tallinu, kde se setkala s příznivci sovětské teorie etnosu. Kapitulu ukončuje návratem k Barthovi a poznámkami k problematice ideologizace vědy jak na západě, tak i na východě. **Ulf Hannerz** v kapitole „Winners, losers and ethnic flux“ hovoří o svých výzkumech černošských čtvrtí v USA a vztahu mezi etnickými skupinami v Nigérii. Tyto výzkumy realizoval v době, kdy byly EGB publikovány, přičemž jejich četba přímo ovlivnila jeho náhled jak na výsledky uvedeného výzkumu, tak i na výzkumy následné, realizované v pozdějších letech.

Šestá kapitola „Untangling Gypsy ethnic identity, thanks to Barth“ od **Judith Okely** je zaměřená na výzkum Cikánů ve Velké Británii. Autorka zde podrobně popisuje svou práci v terénu i analýzu, při které vycházela z Barthových pozic, a to především s ohledem na sebe-identifikaci skupin. V příspěvku „Boundaries, embarrassments, and social injustice: Fredrik Barth and the nation-state“ se **Michael Herzfeld** soustředí na otázky nacionalismu a státních hranic. Odkazuje přitom na Barthovu práci, kterou ale chápe spíše jako odrazový můstek pro prezentaci svých vlastních myšlenek než těch Barthových. O **Valeriji Tishkovovi** jsme se již zmínili, tento autor ve své kapitole „From ethnos to ethnicity and back“ popisuje situaci, ve které se nacházela etnologie v SSSR, a její následný vývoj v období po ustavení Ruské federace. Srovnává teorii F. Bartha s myšlenkami Juliana Bromleje a analyzuje současnou etno-biologickou neboli „etnogenomickou“ teorii, která v Ruské federaci nabírá na popularitě. **Jeremy MacClansy** se v kapitole „Barth and Brexit, online, on target“ zaměřuje na internetem zprostředkovanou komunikaci a způsoby, jakými lidé projevují svou etnickou identitu v online prostředí. Skupinou, kterou **MacClansy** zkoumá, jsou britští emigranti

v post-brexitovém období a jejich facebookové skupiny, které využívají ke sdílení své frustrace a obav spojených s nejistou situací. **Steven Vertovec** v kapitole „Fredrik Barth and the social organization of difference“ s Bartovým textem aktivně pracuje a zaměřuje se především na sociální organizaci, tedy – jak upozorňuje – pojem tvořící základ podtitulu původní práce. Základní teorii rozšiřuje o vlastní myšlenky a ideje z Barthových pozdějších prací a ukazuje, jak se dnes etnicita protíná s jinými typy (sociální organizace) diverzity.

Jedenáctá kapitola „Interdisciplinarity and situationalism: towards a (more) dynamic interpretation of *Ethnic Groups and Boundaries*“ od **Pniny Werbner** je dalším příspěvkem, který se více zaměřuje na Barthův model jako takový. K původnímu Barthovu schématu je Werbner spíše kritická a požaduje jeho doplnění o koncepty situační identity a dynamičnosti hranic. Svoji teorii zasazuje do výzkumu diaspor v Británii a jejich meziskupinových vztahů. Podobně i **T. H. Eriksen** ve své kapitole „Beyond a boundary: flows and mixing in the Creole world“ rozvíjí teorii etnických identit z EGB, a to na příkladu Kreolů, přičemž ukazuje nedostatečnost Barthova modelu, který není schopen pracovat s otevřenými identitami, jako je třeba právě ta kreolská, jíž podle Eriksena chybí jednoznačné hranice; i on tak vznáší požadavek modifikace a rozšíření původní teorie. **Rogers Brubaker** se ve své kapitole „The social organization and political contestation of cultural difference: thinking comparatively about religion and language“ věnuje tematizaci podobností a odlišností mezi náboženstvím a jazykem a argumentuje, že jsou obdobně nosným teoretickým konceptem, jako je etnicita. „A ‚hollow‘ legacy of *Ethnic Groups and Boundaries*: a critique of the reading and quoting ‚Barth 1969‘“ je pokračováním kritiky, kterou Jakoubek začíná již v úvodu. Rozebírá způsoby, jakými autoři obecně s citací „Barth 1969“ pracují, a na řadě příkladů dokládá, že mnozí, kteří tuto práci citují, originální text nejspíše nečetli. Ukazuje také, že odkaz „Barth 1969“ je používán jako opora a odůvodnění zcela protikladných a vzájemně neslučitelných tvrzení. Sborník je zakončen rozhovorem s druhým nejznámějším autorem EGB **Gunnarem Haalandem** „Fredrik Barth and the study of ethnicity: reflections on ethnic identity in a world of global, economic and cultural changes. Interview with Professor Emeritus Gunnar Haaland“, který s G. Haalandem vedli **Marek Jakoubek** a **Lenka J. Budilová**.¹

Ethnic Groups and Boundaries Today: A Legacy of Fifty Years je knihou, jež čtenáři představuje poučený a kritický přehled práce, která pomáhala zformovat moderní sociální antropologii a s níž se mnohdy aktivně pracuje – a to s úspěchem – i dnes. Je tak užitečným nástrojem pro lidi, kteří nejsou s Barthem nebo antropologickým pojetím etnicity seznámeni. Nabízí přehled vývoje teorie etnicity, ukazuje, jak se s ní pracuje v terénu a jakým způsobem ovlivnila některé z nejznámějších soudobých badatelek a badatelů. Čtenářům jsou představeny silné i slabé stránky teorie etnicity, možnosti dalšího rozvoje původního modelu i celá řada souvisejících témat k zamyšlení počínaje aktuálními problémy (studia) etnických skupin a konče otázkami ideologizace vědy. Možná by bylo případnější pojmenovat tuto knihu *Fredrik Barth: A Legacy of Fifty Years*, protože Barthův úvod je prakticky jediným textem z EGB, se kterým se v tomto díle reálně pracuje. Protože je ale tento fakt rovněž jedním z obecných problémů dědictví EGB, o kterém se Jakoubek a Eriksen zmiňují

¹ Zkrácená verze tohoto rozhovoru vyšla česky v časopise *Sociální studia / Social Studies* 2/2020 (pozn. redakce).

hned ve vlastním úvodu, lze jej vnímat spíše jako doklad jejich tvrzení. Silnou stránkou této knihy je tak odvaha autorů jít proti proudu teoretického bádání o etnicitě, proti jakémusi statu quo Bartovy teorie. Neobracejí ji vzhůru nohama a nenabízejí něco revolučně nového, ale novou sadou připomínek a nápadů vytvářejí počátky nástavby, která by v budoucnosti mohla vyvrcholit v novou, flexibilnější a zároveň lépe definovanou teorii etnicity.